

ТЕОРИЯ І ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 338.26

Те, що дав нам Господь – мову й землю
Хтось хоче забрати.
А. Малишко

НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ¹©

*Б.Я. ПАНАСЮК, доктор економічних наук,
професор, академік НААН,
заслужений економіст України,
головний науковий співробітник,
Інститут біоенергетичних культур і
цукрових буряків НААН (м. Київ)*

У статті обґрунтовано особливий статус галузі сільського господарства, де в рільництві виробляється весь додатковий продукт. Визначено, що додана вартість є основою соціально-економічного розвитку сусільства. Встановлено, що додатковий продукт формується виключно в рільництві, значна частина якого має залишатись в сільській місцевості. Обґрунтовано необхідність формування нормативів для організації виробничої кооперації та інтеграції в сільському господарстві в межах села і селища, а також сільських територіальних громад з метою збільшення частки виробленого додаткового продукту в сільській місцевості.

Ключові слова: фотосинтез, абсолютний додатковий продукт, відносний додатковий продукт, виробнича кооперація, інтеграція.

Літ. 12.

Постановка проблеми. Відповідно до комуністичної ідеології, створеної на базі марксистської теорії, якої дотримуються й тепер і управлінці, і політики, і деякі вчені, вважається, що промислові області і міста забезпечені власними коштами, а ось аграрні області усі дотаційні, що, мовляв, вони живуть за рахунок промислових областей. Подібна думка поширюється і на аграрні райони, звичайно й на усі села та селища. Це помилкова ідеологія, замішана на штучних поняттях, які потребують наукового переосмислення. Маємо намір свої твердження науково обґрунтувати і внести пропозиції щодо їхнього виправлення в теоретичній і практичній площині, наголошуючи на необхідності правового захисту української аграрної сфери. Відомі українці навіть ставлять питання про потребу у структурах, які захистили б українську землю і аграрія. Нещодавно відомий письменник і журналіст – аграрник, лауреат Шевченківської премії С. П. Колесник запитав “Чи не час створити конкретну інституцію по захисту землі”[1], мабуть пора, так як аграрне міністерство майже відмежувалось від таких функцій.

© **Б.Я. ПАНАСЮК, 2015**

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження піднятої проблеми в загальнометодологічному і конкретно-прикладному вимірі здійснюється повсякчас, окремі методологічні й практичні її аспекти викладені у працях С. Колесника [1], С. Подолинського [2], М. Руденка [3], В. Савицького [4], П. Гайдуцького [5], П. Столишина [8], Л. Толстого [7, 8, 9, 10, 11], проте ми у продовження своїх же напрацювань [6, 12] здійснюємо теоретичну розробку піднятої проблеми з урахуванням умов сьогодення.

Формулювання цілей статті. Метою статті є формування нормативів для організації виробничої кооперації та інтеграції в сільському господарстві в межах села і селища, а також сільських територіальних громад з метою збільшення частки виробленого додаткового продукту в сільській місцевості. Основними методами дослідження є біологічно-природничий аналіз, формування елементів живої речовини-фотосинтез, використання законів фізики, макроекономічні розрахунки. Практичне значення полягає у вирішенні однієї із важливих національних проблем – саморозвиток та структурний самозахист аграрної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концептуально слід наголосити, що сільськогосподарське виробництво має особливий природний статус, який вимагає виняткової уваги не тільки окремого народу чи держави, але й усього людства. В чому ця особливість?

Перш за все відмітимо, що в колишньому Радянському Союзі та й усій Європі була нав'язана теорія трудової вартості К. Маркса (XIXст), що, мовляв, тільки праця робітника за верстатом, будівельника створює усі блага, тобто додану вартість. Ця теорія не визнавала будь-якої ролі природи, а доказувала можливість людини своєю працею взяти усе від природи, що, зокрема, сприяло появі твердження про прибуткові – промислові і дотації – аграрні території. У той же час, ще у ХУІІІ ст., фізіократи, французькі економісти, визнавали землю і рільництво єдиним джерелом багатства нації, народу, а землеробську працю – єдиною продуктивною працею.

Людство, населення кожної країни живуть (харчуються, обігріваються, знаходять притулок) і розвиваються (культура, наука, мистецтво) виключно за рахунок використання продукту живої природи. Щоб працювати, людина має приймати їжу, яку їй дає Всесвіт і Сонце через фотосинтез в листах рослин, які концентруються в аграрній сфері. Звичайно, усі продукти певним чином створюються виключно природою, на що вона витрачає власну енергію, тільки після цього суспільство виготовляє продукти для харчування, на що витрачається людська праця. Саме тому одержаний продукт має певну вартість, одначе: створений продукт природою, за вченням Ф. Кене, є абсолютним продуктом, абсолютною доданою вартістю; створений же продукт людською працею, за вченням А. Сміта, є відносним продуктом, відносною доданою вартістю.

Про роль енергії Всесвіту і Сонця вперше провели власні дослідження українські вчені С. Подолинський [2] та М. Руденко [3]. Саме ці вчені ґрунтовно досліджували та обґрунтовували єдність і різницю абсолютного і відносного продукту, абсолютної та відносної вартості. Одначе, результати С. Подолинського не бажав визнати К. Маркс і це мало негативні результати, а висновки М. Руденка більшовицька влада вважала шкідливими, тримаючи дослідника багато років в ув'язненні. До вчення українських вчених слід повернутись і використати для поглиблення науки та розвитку аграрної сфери економіки країни.

В цьому контексті відзначимо, що абсолютна вартість є вартістю, яка створюється за допомогою природи – енергії Всесвіту і Сонця, з використанням землі та води. Якщо брати за константу існування трьох видів сонячної енергії (енергія вугілля, нафти та газу; енергія гумусного шару; нова енергія рослин, одержана від Всесвіту та Сонця), то якраз енергія Всесвіту і Сонця та енергія гумусного шару концентруються виключно в рільництві аграрної

сфери, а також лісництві, морях та океанах. Отже, абсолютний доданий продукт, абсолютна додана вартість є енергією Всесвіту і Сонця, котра для планети Земля є новою, додатковою, якої раніше не було, звідси і її назва – абсолютний новий продукт, чистий продукт, абсолютна додана вартість. В даному випадку людина своєю працею тільки створює сприятливі умови для одержання та використання доданого продукту, його вартості. Лише після цього в подальшому виготовляються нові види продуктів, застосовуючи людську працю, а тому новий продукт та його вартість, створений людською працею, є відносною категорією, так як продукт спершу створюється природою і він є новим, абсолютним. Уже тут людська праця є лише мірилом перерозподілу одержаного абсолютного додаткового продукту, додаткової вартості.

Вся жива природа існує виключно за рахунок зовнішньої енергії, а тому новий продукт у вигляді енергії, який надходить на планету Земля від Всесвіту і Сонця на додаток до уже існуючого, ніхто, окрім землеробів (лісників) не створює. Наукою і практикою доказано, що зовнішня енергія використовується тільки рослинами, які за допомогою фотосинтезу, родючого шару ґрунту і води, створюють новий продукт – абсолютну додану вартість. Таким чином, чистий продукт, абсолютна додана вартість створюється в землеробстві, тобто в сільському господарстві, де відбувається фотосинтез, використовуючи речовини ґрунту і воду.

Здатність одержувати через листя енергію від Сонця і Всесвіту – особливість кожної рослини, яку досить вдало пояснювали вчені в галузі бурякоцукрового виробництва. У звіті про роботу в 1938 р. з вивчення виду *B. vulgaris* різних варіантів цукрових, кормових, столових та листяних буряків, які різко розрізняються за енергією росту кореня і листоутворенням В. Савицький зробив висновок, що “У всех без исключения форм свеклы в начале развития энергия роста ботвы значительно больше, чем энергия роста корня. Затем наступает период усиленного корнеобразования” [4]. Доречно нагадати, що результати таких досліджень підтверджують реальність дії закону природи: щоб отримати енергію від Всесвіту та Сонця необхідне листя для засвоєння цієї енергії, лише після цього вироблена в листку речовина у взаємодії з ґрунтом, направляється на живлення рослин через корінь. Це надзвичайно складна природна лабораторія, яка дотепер ще не до кінця вивчена і зрозуміла.

Тут доречно підкреслити, що рослинність як єдиний приймач енергії, одержує не більше 7% усієї енергії, яка надходить на планету Земля. Тому в майбутньому людство має реальну можливість значно збільшити одержання для використання енергії Всесвіту та Сонця для практичного використання в період зниження температур на планеті Земля та повного використання таких носіїв сонячної енергії як нафта, газ та вугілля. Однак, зростання об'ємів одержання енергії з Космосу може відбутися при умові, коли людство винайде новітній механізм прийому цієї енергії, здатний діяти на принципах фотосинтезу, як це відбувається в листочках рослини.

Враховуючи те, що праця використовується як мірило перерозподілу одержаного від природи нового продукту держава та ринок визначають куди більше і куди менше перерозподіляти додану вартість. В результаті добута абсолютна енергія, додатковий продукт, додаткова вартість в рільництві передається як відносна додана вартість в промисловість, будівництво, транспорт, культуру, оборону, науку, охорону здоров'я та інші галузі де виготовляються різноманітні речі і виконуються роботи. Історично складається так, що сільське господарство, де створюється весь додатковий продукт та абсолютна додана вартість, сільська місцевість і селянство постійно позбавлені і матеріальних, і фінансових ресурсів, які формуються на основі створеної нової доданої вартості в рільництві. Як результат, майже в усіх сільських місцевостях бракує коштів, матеріальних і трудових

ресурсів для виробничого і соціального ефективного розвитку, що підтверджується занедбаним соціально-економічним станом українського аграрного сектору. Селянин завжди потерпав від скрути, аж дотепер ходить з протягнутою рукою, благаючи пожертви, що є несправедливим. Особливо у складному становищі перебуває сільськогосподарське виробництво і ті, хто ним займається з кінця ХХ – початку ХХІ ст., що потребує уваги науки і практики, щоб якимось виправляти ситуацію.

Чому так відбувається і що необхідно виправляти? В даному випадку існує чимало причин, які слід, хоча б деякі, назвати, серед них: руйнація основ аграрного виробництва; порушення закону рівноваги можливостей природи і потреб людини; новітні форми кризових явищ, як прояв порушення рівноваги між можливостями природи і потребами людини; невміння користуватися землею, як одним із природних факторів одержання додаткового продукту; нераціональний перерозподіл доданої вартості в країні.

Розглядаючи руйнацію основ аграрного виробництва слід звернути увагу на наступне. Як вище сказано, серед трьох факторів виробництва абсолютного доданого продукту – Всесвіт, Сонце, фотосинтез в листі, вода і ґрунт, людина може впливати, позитивно чи негативно, тільки на родючий шар ґрунту. Звідси випливає висновок, що родючість ґрунту, який прямо впливає на рівень економіки тієї чи іншої країни, залежить від людини. Як свідчить реальний стан сучасності у нас тут справи кепські, вітчизняні агрохолдинги, заради наживи, виснажують землю, це відомо усім, а тому країну і народ очікує біда. Агрохолдинги лише своїми технологіями монокультур зруйнували багато якісних земель, катастрофічно знижується рівень гумусу, із-за зникнення сівозмін погіршується структура ґрунту і його родючість, а як результат – наноситься непоправна шкода селу, державі і природі. Більше того, шкідливість агрохолдингів проявляється ще й в інших сферах: у 30 дуже великих (50–450 тис. га землі) і 300 великих (понад 10 тис. га землі) агрохолдингів зосереджено більше половини орендованих прав на земельні паї українських селян. Сучасні агрохолдинги потребують пристальної уваги: вони є суб'єктом прямого переходу української землі у власність іноземних фізичних і юридичних осіб, чимало таких аграрних монстрів уже належать іноземцям (Данія – 75 тис.га., Росія – 350 тис.га, інші держави) [5]; продаючи за кордон зерно як сировину, агрохолдинги позбавляють українців робочих мість, величезних фінансових ресурсів, стримують розвиток тваринництва, позбавляють народ якісних вітчизняних харчів.

Вивчаючи закон рівноваги між можливостями природи і потребами людини, відмітимо наступне. Руйнуючи структуру ґрунту, зменшуючи наявність гумусу в ньому людина позбавляє себе і людство харчів, яких уже недостатньо на планеті Земля, мільярди ж теперішніх голодних людей збільшуються. Ми є свідками, коли в 2015р. країни Європи стали потерпати від напливу біженців з Африки: там зростає чисельність населення, яке потерпає від нестачі харчів; на континенті недостає землі для вирощування рослин; там полихають війни, породжені недостатком харчів. Сучасна площа землі, де може розвиватися рільництво, а це менше 10% земної поверхні нашої планети, за моїми розрахунками, може одержати енергії для виробництва продукції, що здатна забезпечити харчами і інші потреби 7-8 млрд людей планети [6]. Далі, при збільшенні населення планети, використовуючи одночасно придатну землю під будівництво, промисловість, шляхи і т. д., людство вимушене вдаватися до застосування хімії для зростання урожаїв, використання гемопродуктів та різних заміників. Наприклад, в Україні після 1991р. площі під цукровими буряками скоротилися у чотири рази, зменшено виробництво цукру, як наслідок, тепер в багатьох харчах споживаємо заміники солодошів, серед яких 80% синтетика.

В такій складній справі світового масштабу Україна, з ряду факторів, має особливий статус: її родючі землі здатні забезпечити харчами у два – три рази більше населення, ніж його є тепер; українські чорноземи завжди приваблювали іноземців і вони проявляли реальні дії; в середині ХХ ст. гітлерівці вивозили до Німеччини чорнозем вагонами, тепер, у ХХІ ст., український чорнозем вивозиться різноманітним транспортом, навіть у пакетах. У цьому зв'язку українцям треба з однієї сторони найкраще і найефективніше використовувати власні землі, щоб забезпечити внутрішні потреби якісними продуктами та вийти на зонішні ринки, як це робили наші предки, постачаючи цукор до багатьох країн.

Отже, людство і кожна країна мають раціонально користувати землею, як одним із природних факторів одержання енергії для виробництва додаткового продукту. В багатьох країнах земель для забезпечення потреб власного населення уже немає, тому вони намагаються не тільки купувати харчі на світовому ринку, а найперше є намагання придбати землі в інших країнах. Як основний об'єкт на світовій арені щодо придбання землі для вирощування рослин знаходиться саме наша Україна, що мають враховувати національні політики.

В нашу новітню епоху людство відчуває прояв новітніх дій законів природи та невиважених людських втручань в її процеси: зменшення можливостей одержання енергії Всесвіту і Сонця рослинами із-за руйнації і зниження якості ґрунту; зменшення землі, здатної вирощувати рослини, як єдиного місця здійснення фотосинтезу для одержання додаткового продукту; непомірне використання того, що створює природа на планета Земля, посилаючи енергію Сонця; стрімке збільшення чисельності населення на нашій планеті. Немає сумніву, що такі уже реальні природні і людські фактори призводять до порушення рівноваги між можливостями природи і непомірними потребами людини. Усе це призводить до появи новітніх форм кризових явищ, адже сучасні кризи, які з'явилися повсюди приблизно у 1997р. і не вщухають на планеті дотепер, є не проявом фінансових, кредитних, ринкових чи розрахункових процесів – це результат порушення рівноваги можливостей природи і потреб людини. В українській національній аграрній політиці при вирішенні проблем використання і продажі землі треба врахувати ці складні процеси. Особливо слід мати на увазі, що з кінця ХХст. такі кризи стали постійними, вони не вщухатимуть до тих часів, коли людство навчиться не порушувати рівноваги, в іншому випадку посиляться військові протистояння. Треба постійно керуватися у своїх діях попередженням, що економічний хаос, виснаження землі, недосконалі форми управління, незнання законів природи і їхнє недотримання стає причиною загибелі держави, нації, народу. Як писав поет “Не тікай від землі, бо вона доганяти не буде” [1].

Виходячи з вище викладеного слід виважено підходити до формування ринку землі та намагання відмінити мораторій на ного: внутрішній ринок землі має бути, але при певних умовах та дотриманні законодавчих норм; зовнішній ринок землі для України не може існувати, треба законодавчо заборонити продавати і приватизувати землю сільськогосподарського призначення прямо, або через підставних осіб інших держав, іноземним юридичним і фізичним особам. Однак, в країні є чимало людей, які сприяють продажі землі іноземцям, навіть серед вчених аграріїв немає єдиної думки з цієї проблеми. Влада має пам'ятати, що надання дозволу продавати землю іноземцям призведе до юридичного зникнення держави, нічим буде управляти, а додатковий продукт, одержаний від природи, буде вимітатися в інші держави, як це робиться тепер. Треба мати на увазі і цим керуватися, що земля – це дар природи для одержання енергії Всесвіту і Сонця, а тому вона не може продаватися, не випадково в усіх країнах світу навіть внутрішня продаж землі знаходиться під жорстким контролем, продаж іноземним фізичним і юридичним особам взагалі відсутня.

Досліджуючи наукову і практичну сторони ринку землі, звернемося до нашої реальної історії щодо землі та оцінки результатів від неправильного вирішення цієї проблеми, висловлені відомими людьми недалекого минулого Л.М. Толстим [7] та П.А. Столипіним [8]. Вивчивши діяльність того, що робив Столипін своєю аграрною реформою і за що постраждав, знаменитий письменник написав «...Причина тех революционных ужасов, которые происходят теперь в России, имеют очень глубокие основы но одна, ближайшая из них, это недовольство народа неправильным распределением земли. ...Несправедливость состоит в том, что как не может существовать права одного человека владеть другим (рабство), так не может существовать права одного, какого бы то ни было человека, богатого или бедного, царя или крестьянина, владеть землею как собственностью.» [9]. Письменник різко засуджував те, що робив державний діяч з землею і її власністю «...Вы стоите на страшном распутье: одна дорога, по которой Вы, к сожалению, идете – дорога злых дел, дурной славы и, главное, греха» [10]. Існують вагомі підстави вірити, що знаменитий політик визнавав хибність своєї земельної реформи, написавши таку відповідь «Поверьте, что, ощущая часто возможность близкой смерти, нельзя не задуматься над этими вопросами» [11]. Сучасним політикам незалежної України рекомендуємо задуматися над цими словами, врахувати думки знаменитого письменника та діяльність відомого в недалекому минулому політика, який провадив шкідливу аграрну реформу та здійснював примусовий землеустрій, за що поплатися життям та ще й не де-небудь, а в Києві. Як схожі сучасні плями аграрної реформи і примусові зміни меж районів, формування надуманих агрохолдингів і багато іншого, що протирічить віковим українським традиціям, поняттям – село і селище, без врахування бажань жителів сільських місцевостей. Тому варто не забувати реалій минулого, реформ Столипіна і їхніх наслідкових результатів, пам'ятаючи про теперішні реформи і їхніх авторів.

Поряд з вище згаданими проблемами слід відмітити, що одержана від природи абсолютна додана вартість ще й нераціонально перерозподіляється у вигляді відносної доданої вартості, від чого потерпають найперше жителі сільських місцевостей. Тепер, коли агрохолдинги вирощують переважно зернові, державні політики постійно висловлюють задоволення, що, мовляв, аграрна сфера досягає великих успіхів. А чи це так? Ні, так як дослідження і розрахунки автора підтверджують, що через трудову діяльність у тих чи інших сферах виробництва створена абсолютна додана вартість в рільництві розподіляється таким чином: вирощування сировини і торгівля тільки нею – 12-15%; зберігання і переробка сировини на готові продукти – 25-30%; торгівля готовими продуктами для використання – 50-48%; інші користувачі (3-7%). Таким чином, якщо агрохолдинги продають зерно за кордон, то більше 80% абсолютної доданої вартості, одержаної в Україні, вони безповоротно дарують іноземним державам, економіка держави, де виробляється сировина, деградує, втрачаються якісні харчі, корми для тваринництва, робочі місця, фінансові ресурси [11]. Найшкідливіше – вивозяться поживні речовини, які мали б залишитись в країні, а тому ніякі реформи, ніякі іноземні кредити не виведуть країну з бідності та жебракства, якщо так діятиме аграрне виробництво. Те ж саме стосується сільських виробників сировини – фермерів і селян, які залишають у себе тільки 12-15% відносної доданої вартості, що збіднює їхнє життя і вони залишають сільську місцевість, перебираючись в міста. Змінюється соціальне становище селян, вони перетворюються в інші класи, юридично і практично зникнуть, а такі процеси формують основу виснаження українських чорноземів. У цьому контексті пропонується: переглянути законодавство щодо торгівлі такою сировиною як будь-яке зерно, а також існування агрохолдингів, як структур шкідливих для країни і сільського господарства; що ж стосується сільських місцевостей, то там доцільно зберегти єдність сіл і селищ на основі виробничої кооперації; оживити життєдіяльність у сільській місцевості, де створюється вся абсолютна додана вартість, а крім того повернути туди фінансові ресурси за

допомогою інтеграції, яка передбачає об'єднання в селах і селищах три сфери на кооперативній основі: а) виробництво сировини; б) її зберігання і переробку; в) реалізацію готових виробів для використання.

Наші дослідження дають право висловити думку, що найпершим і найголовнішим у сучасній ситуації розвитку агросфери має стати вирішення проблеми підвищення ефективності життєдіяльності сільських місцевостей в межах сільських і селищних рад, а також територіальних громад. Особливо це важливо в сучасних намірах влади провадити територіальні реформи, де потребуються значні фінансові ресурси для нових громад, а наповнювати їхні бюджети централізовано уже неможливо і не буде із-за децентралізації управління. Для довідки відзначимо, що фінансові ресурси, створені агропромисловим комплексом не поступаються фінансовим ресурсам нафто-газової промисловості. Щоб виправити помилки минулого, спасти село, зберегти сільські територіальні громади, які передбачається організаційно формувати і при цьому не допустити обезземелення селян, треба ще до впровадження ринку землі зосередити увагу з боку держави на виробниче кооперування та інтегрування в сільській місцевості.

В основу виробничої кооперації та інтеграції пропонується покласти наступні теоретичні і практичні концепції. Перше, кооперування власників землі – це доказ того, що Сонце і Земля, які є базисом створення додаткового продукту через фотосинтез належать усім, що це спільна власність, хоча і на приватній основі. Друге, виробнича кооперація та інтеграція формується добровільно на основі приватної власності, держава лише створює сприятливі умови для таких процесів. Третє, інтеграція, яка передбачає виробництво сировини, її переробку і одержання кінцевого продукту в межах виробничих кооперативів сіл і селищ, ефективно може діяти в умовах формування територіальних громад. Саме інтеграція виробничої діяльності (виробництво сировини, її переробка і торгівля готовими продуктами) в межах територіальних громад забезпечить надходження фінансових ресурсів для їхніх виробничих і соціальних потреб, розвитку соціально-виробничої інфраструктури в умовах входження у світовий ринок та обмеження централізованого бюджетного фінансування сільськогосподарського виробництва.

Нарешті, створення виробничо-інтегрованих кооперативів в сільській місцевості вирішує проблему не тільки конкретної країни, скажімо України, це стосується й проблематики цивілізації планети Земля, яка переживає нечуване зростання концентрації населення у величезних містах, де існує проблема забезпечення прісною водою, погіршення екології, зниження рівня соціальних потреб, погіршення транспортного обслуговування, погіршення родючості земель із-за вирощування продукції виключно за допомогою хімічної технології та інше.

У цьому контексті пропонується прийняти законодавчий акт, який би сприяв здійснити в сільській місцевості організацію виробничої кооперації та інтеграції: «Про виробничу кооперацію та інтеграцію в сільському господарстві».

Центром організаційної структури виробничого кооперування та інтеграції у виробництві кінцевої продукції мають стати сільські і селищні ради, а також нові формування територіальних громад. Основою пропонованих формувань має стати постулат, що земля повинна служити не предметом наживи, а засобом ефективного прояву енергії Всесвіту і Сонця на відповідній місцевості за допомогою людської праці. Щоб дотриматися подібних умов слід законодавчо і нормативно визначити: перше, продавати чи здавати в оренду землю не як товар, а лише надавати право користуватися нею; друге, при розробці правил об'єднання сільгоспвиробників необхідно враховувати, що воно є добровільним на основі різних форм власності на землю, майно та засоби виробництва.

Пропонований підхід структурних організаційних змін на селі в умовах глобалізаційних процесів сучасності вирішує одну із важливих національних проблем - саморозвитку та структурного самозахисту аграрної сфери. На перше місце при цьому виходить проблема, яка вимагає невідкладного відходу від існуючої експортоорієнтованої економіки в Україні і переходу до національної економіки, в якій переважатиме збалансоване виробництво товарів кінцевого споживання, забезпечуючи формування високотехнологічної виробничої та цивілізованої соціальної інфраструктури в сільській місцевості. При такій умові сільське господарство в інтеграції агропромислового комплексу країни відіграватиме вирішальну роль у вирішенні цієї проблеми. Основна структура проекту полягає в наступному.

I. Загальні положення щодо використання землі: визначаються особливі умови внутрішнього ринку землі; основними власниками земельних паїв є селяни; передбачається сприяти особистим селянським і фермерським господарствам, орендаторам та іншим користувачам землі об'єднуватися у виробничі кооперативні та інші крупні інтегровані господарства місцевої сільської територіальної громади в межах сільської і селищної рад; рекомендується законодавчо заборонити продавати чи приватизувати землю сільськогосподарського призначення прямо, або через підставних осіб іншим державам, іноземним юридичним і фізичним особам; визначається, що всі власники, які мають права на користування землею, у тому числі усіх розмірів холдинги, організаційно зосереджуються в структурах сільської територіальної громади; передбачено створювати умови селянським, родинним та товарним фермерським, кооперативним і державним господарствам для ефективної інтеграції виробництва сільськогосподарської сировини, її переробки і реалізації продуктів кінцевого споживання.

II. Кооперування у володінні і використанні землі як організаційна основа територіальних сільських громад.

A) Основна умова-колективне користування землею. Перехід до внутрішнього ринку землі має враховувати особливі обставини: Україна є майже єдиною країною світу, де історично сформувались сільські поселення; однією із основних проблем українського села - протиріччя між індивідуальними, колективними та державними інтересами. Врахувавши особливості українського села та усунути існуюче в ньому протиріччя можна досягти на основі виробничої кооперації у володінні і використанні земель, виробництва сільськогосподарської продукції, її глибокої переробки і реалізації.

Щоб не допустити хаосу в перетоці земель від одного власника до іншого і спекулятивного їх використання під час введення ринку землі, необхідно концентрувати земельні ресурси у колективному користуванні сільських територіальних громад на основі виробничої кооперації. У цьому контексті пропонується створювати колективні аграрні підприємства (КАП) в межах сільських і селищних рад до яких мають входити: перше, комунальні землі, які є власністю сільської чи селищної ради; друге, земельні паї селян і їхніх спадкоємців; третє, державні землі, якими володіє держава; четверте, різних розмірів холдинги, які орендують землю в межах відповідної сільської чи селищної ради. Невиключено, що подібна виробнича кооперація формуватиме п'ятого колективного власника земель – сільську територіальну громаду.

Саме у таких колективних власників мають концентруватися землі кожного села, селища чи іншого населеного пункту, тільки між ними відбуватимуться процеси передачі в оренду, дарування чи продаж землі на підставі законодавчо встановлених норм і правил

виробничої кооперації. Встановлення організаційно-правових норм і правил у сфері земельних відносин є виключно прерогативою держави, яка лише створює сприятливі умови для добровільного об'єднання, що потребує прийняти ряд відповідних законів України. Кожна сільська чи селищна територіальна громада на підставі державних норм і правил приймає власний статут виробничої кооперації та інтеграції, де конкретизуватимуться загальнодержавні норми і правила.

Б) Черговість набуття права користування землею. Власник земельного паю чи орендар добровільно і самостійно входить в кооперацію своїм паєм чи майном; якщо ж він бажає здати його в оренду, то перевага надається в такому порядку: 1) жителі даного села чи селища; 2) сільська територіальна громада на умовах кооперації; 3) держава, якщо вона має до земельної ділянки інтерес; 4) зовнішній орендар, який зобов'язаний стати членом сільської територіальної громади на умовах кооперації, підпорядковуючись встановленим державою нормам і нормативам, вимогам агротехніки і правил оренди.

В) Особливі умови продажі чи оренди земельних ділянок. До них відносяться: перше, якщо земельна ділянка знаходиться в середині ділянок інших власників, то продаж чи оренда може здійснюватись з узгодженням власників сусідніх ділянок та колективом кооперативного господарства; друге, землі колективної і комунальної власності сільських територіальних громад не можуть продаватися, а лише надається право на оренду; третє, крупний орендар може одержати право на оренду частини або всієї землі громади тільки за рішенням колективу кооперативного господарства та місцевої влади-територіальної громади, які визначають відповідальність орендаря за соціально-економічну інфраструктуру села чи селища; четверте, одержати право на купівлю чи оренду земель може особа при умові, коли вона має відповідну освіту та досвід роботи в сільському господарстві не менше як три роки.

Г) Селянські садиби та їхні землі. Ця важлива проблема вимагає вирішення у напрямку ефективного використання присадибних селянських земельних ділянок з садочками і будівлями: 1) селяни, які не живуть в селі, або їхні нащадки можуть продати, здати в оренду, або подарувати будь-кому із громадян України, або сільській територіальній громаді на умовах, визначених в статуті виробничої кооперації; 2) земельні ділянки можуть використовуватись для вирощування продукції на громадські потреби села чи селища, надання садиб молодим сім'ям, спеціалістам господарств, що входять до виробничої кооперації, будівництва житла; 3) інші цільові використання для кооперативних і громадських потреб.

III. Інтеграційні основи з виробництва сировини, її переробки і реалізації продукції кінцевого споживання.

А) Загальна ефективність інтеграції. В даному випадку формується виробничо-інтегрована кооперація, що відповідає функціонуванню відомого АПК (агропромислових комплекс), який дотепер розділяється навпіл: аграрна частина комплексу, тобто виробництво сировини зосереджено в сільській місцевості, а його промислова і торгівельна частини – в містах. Це і є основною причиною бідності виробників в сільській місцевості.

Виробниче кооперування у володінні і використанні земель сільських територіальних громад сприяє переходу до інтеграції в цій галузі економіки, вирішити ряд нагальних потреб сільських територій. Інтеграція в межах виробничої кооперація дозволяє зосередити в межах сіл, селищ і територіальної громади: володіння і використання землі; об'єднати здійснення усіх виробничо-технологічних процесів дозволяє весь цикл агропромислового виробництва – а) виробництво сировини, б) її глибоку переробку, в) реалізацію кінцевої продукції

споживання. Отже, на території сільської територіальної громади, куди входять села і селища, розміщуються переробні підприємства для: збереження зерна, випікання хлібо-булочних виробів, виробництва кормів, переробки молока, мяса, овочів і фруктів. Якщо завод, наприклад, цукровий чи горілчаний, знаходиться на території сільської територіальної громади, то він і його власник мають добровільно ввійти до виробничої кооперації, якщо ж ні, то відносини у використанні сировини мають відповідати правилам виробничої кооперації даної місцевості. Торговельну базу формує без посередників сільська територіальна громада на основі умов кооперації. Кожна територіальна громада матиме власну торговельну систему, що дозволить уникати посередників, які спричиняють підвищення цін.

В цьому випадку зерно, призначене для харчових потреб, не буде завозитися у силосні споруди крупних міст, а зберігати його у сільській місцевості, випікати різноманітні хлібобулочні вироби і постачати їх в усі міста та села територіальної громади, району, області. Подібним чином слід поступати з круп'яними культурами, молоком, живою худобою і птицею, цукровими буряками та іншою сировиною сільського господарства. Для цього в крупних селищах, малих і середніх містах сільської місцевості в межах тієї чи іншої територіальної громади, будуть збудовані малі, середні і крупні підприємства, чимало їх уже існує, вони мов би самостійні, але сировину використовують, яка вирощується на землях певних громад, що вимагає визначення відносин. Виробнича кооперація та інтеграція дозволить вирішити ряд важливих проблем на рівні сільських територіальних громад серед яких відзначимо.

Виробнича і соціальна інфраструктура. Інтеграція трьох секторів агропромислового комплексу (АПК) в межах сільських територіальних громад на умовах виробничої кооперації дозволить вирішити ряд проблем, зокрема: а/ спрямування значних фінансових ресурсів, створених в аграрній сфері на її ж розвиток і соціальну інфраструктуру сільської місцевості; б/ переробка сільськогосподарської сировини в сільській місцевості створить велику кількість робочих місць; в/ агросфера перетвориться з споживача бюджетних коштів на прибуткову структуру, яка вноситиме кошти до бюджетів; г/ місцеві органи і сільська громада самостійно вирішуватимуть проблеми соціальної інфраструктури. Держава може допомогти існуючим приватним переробним підприємствам визначити свої ринкові відносини на коопераційній основі з сільськими територіальними громадами.

Робочі місця. Безліч робочих місць буде створено в результаті відновлення роботи місцевих молочних заводів, фабрик з переробки м'ясної продукції, переробки зернових на борошно, комбікорми і хлібопекарські вироби, виробництво біосировини та переробка її на біопаливо і комбікорми, переробки цукрової сировини на цукор. Все це тепер відсутнє, агрохолдинги вивозять зерно в інші держави, де створюється величезна кількість робочих місць, позбавляючи їх українських робітників.

Фінансові ресурси. Якщо в межах сільських територій будуть працювати переробні підприємства і діяти торговельні мережі в кооперації з сільськими територіальними громадами, то лівова частина створеної абсолютної доданої вартості буде поступати для використання новітніх технологій, потреб селян, села і розвитку в ньому соціальної інфраструктури. Важливий результат таких змін проглядається в тому, що постачання кінцевих продуктів споживання із сільської місцевості в крупні і середні міста спрямує значні фінансові ресурси в сільську місцевість. Реалізація пропонованих інтеграційних процесів забезпечить формування потужного джерела фінансових ресурсів для наповнення бюджетів країни на усіх рівнях управління.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Можливий економічний і соціальний результат запропонованих виробничих кооперативних та інтеграційних формувань в умовах ринкових відносин: важливий внесок буде здійснено у вирішення проблеми, при якій тепер економіка розвивається в умовах розбалансованості основного закону ринкових відносин, коли в середині країни попит значно перевищує пропозицію; буде попереджено зростання зовнішньої заборгованості, яка із-за постійних кризових хвиль складає загрозу для країни; значно зростуть фінансові ресурси, що надходять до сільської місцевості, для валового нагромадження основного капіталу і зміцнення соціально-економічної інфраструктури; сільська та селищна влада будуть мати свій бюджет для вирішення соціальних і виробничих задач; країна не буде у необмеженій кількості ввозити продукти сільського господарства, які споконвічно і ефективно вирощуються в наших природних умовах; поліпшиться соціальна інфраструктура: відновляться раніше існуючі лікарні і амбулаторії; в селах з'являться дитячі садочки; поступово зростатиме кількість учнів у школах; появиться потреба будівництва житла для спеціалістів агропромислового комплексу і сільської територіальної громади, учителів, лікарів, інших спеціалістів.

З метою виявлення позитивних результатів і негативних упущень бажано здійснити експериментальну реалізацію пропозицій на двох – трьох районах України. В цьому випадку треба використати практику, позитивну і негативну, існуючих крупних сільськогосподарських підприємства, яких залишилось чимало (десь біля тисячі) після періоду реформування в аграрному секторі, але про них чомусь ні преса, ні влада не згадують.

Список використаних джерел

1. Три стежки Степана Колесника / Київ. №6, 2013, -С.2.
2. Подолинський С. А. Вибрані твори / Упорядник : Л. Я. Корнійчук. – К. : КНЕУ, 2000. – С48-311.
3. Руденко М. Д. Енергія прогресу: Нариси з фізичної економії / М. Д. Руденко. – К. : Молодь, 1998. – 522 с.
4. Савицький В. Ф. “К изучению биотипов сахарной свеклы и их гибридов, отличающихся по энергии роста корня и листообразования” : стаття-звіт за 1938р. – 35 с.
5. Гайдуцький П. Незалежна економіка України П. Гайдуцький. К., 2014. – С. 146–147.
6. Панасюк Б. Я. Клімат, економіка, людина. Вибрані твори. / Б. Я. Панасюк. Ніжин : “Аспект-Поліграф”, 2015. – Т.9 – С. 120.
7. Толстой Л. Н.. Полн. Собр. / Соч. Т.77-78. 780с.
8. Толстой Л. Н.: Юбилейный сборник. М.; Л., 1928., 630с.
9. Письмо Л. Н. Толстого – П. Л.Столыпину, 26июля 1907г., Полн. Собр. Соч. Т. 77. – С.166.
10. Письмо Л. Н. Толстого – П. Л.Столыпину, 26июля 1907г., Полн. Собр. Соч.Т. 77. – С168.
11. Письмо П.А.Столыпина – Л.Н. Толстому, 20-23 октября 1907г., Юбилейный сборник. М.; Л., 1928.,–С.92.
12. Панасюк Б. Я. Про виробництво зерна в Україні і його використання. Вибрані твори. К. : ННЦ ІАЕ, 2015. – Т.8. – С. 462–466.

Список джерел у транслітерації / References

1. Try`stezhky` Stepana Kolesny`ka / Ky`yiv. #6, 2013, -S.2.
2. Podoly`ns`ky`j S. A. Vy`brani tvory` / Uporyadny`k : L. Ya. Kornijchuk. – K. : KNEU, 2000. – S48-311.
3. Rudenko M. D. Energiya progresu: Nary`sy` z fizy`chnoyi ekonomiyi / M. D. Rudenko. – K. : Molod`, 1998. – 522 s.
4. Savy`cz`ky`j V. F. “K y`zucheny`yu by`oty`rov saxarnoj svekly y` y`x gy`bry`dov, otly`chayushhy`xsya po energy`y` rosta kornya y` ly`stoobrazovany`ya” : stattya-zvit za 1938r. – 35 s.
5. Gajducz`ky`j P. Nezalezhna ekonomika Ukrayiny` P. Gajducz`ky`j. K., 2014. – S. 146–147.
6. Panasyuk B. Ya. Klimat,ekonomika, lyudy`na. Vy`brani tvory`. / B. Ya. Panasyuk. Nizhy`n : “Aspekt-Poligraf”, 2015. – T.9 – S. 120.
7. Tolstoj L. N.. Poln. Sobr. / Soch. T.77-78. 780s.
8. Tolstoj L. N.: Yuby`lejnyj sborny`k. M.; L., 1928., 630s.
9. Py`s`mo L. N. Tolstogo – P. L.Stolbyru`nu, 26y`yulya 1907g., Poln. Sobr. Soch. T. 77. – S.166.
10. Py`s`mo L. N. Tolstogo – P. L.Stolbyru`nu, 26y`yulya 1907g., Poln. Sobr. Soch.T. 77. – S168.
11. Py`s`mo P.A.Stolbyru`na – L.N. Tolstomu, 20-23 oktyabrya 1907g., Yuby`lejnyj sborny`k. M.; L., 1928.,–S.92.
12. Panasyuk B. Ya. Pro vy`robny`chtvo zerna v Ukrayini i jogo vy`kory`stannya. Vy`brani tvory`. K. : NNCz IAE, 2015. – T.8. – S. 462–466.

ANNOTATION

SCIENTIFIC AND PRACTICAL FOUNDATIONS OF RURAL DEVELOPMENT

PANASYUK Bronislav, Doctor of Economic Sciences, professor, academician of the Academy of Agricultural Sciences, Honored Economist of Ukraine, chief researcher, Institute of bioenergy crops and sugar beet NAAS (Kyiv)

The article substantiates the special status of agriculture, where all the surplus product is made in field crop cultivation. It was determined that the value added is the basis for social and economic development of society. It was established that the surplus product is formed exclusively in field crop cultivation, substantial part of which should remain in the countryside. The necessity of forming regulations for the organization of industrial cooperation and integration in agriculture within the villages and settlements, and rural local communities in order to increase the share of the surplus product produced in the countryside is examined.

Keywords: photosynthesis, the absolute surplus product, the relative surplus product, industrial cooperation, integration.

Lit. 12.

АННОТАЦИЯ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ

ПАНАСЮК Бронислав Яковлевич,
*доктор экономических наук, профессор, академик НААН,
заслуженный экономист Украины, главный научный сотрудник,
Институт биоэнергетических культур и сахарной свеклы НААН (г. Киев)*

В статье обосновано особый статус области сельского хозяйства, где в полеводстве производится весь прибавочный продукт. Определено, что добавленная стоимость является основой социально-экономического развития общества. Установлено, что прибавочный продукт формируется исключительно в полеводстве, значительная часть которого должна оставаться в сельской местности. Обоснована необходимость формирования нормативов для организации производственной кооперации и интеграции в сельском хозяйстве в пределах села и поселка, а также сельских территориальных общин с целью увеличения доли произведенного прибавочного продукта в сельской местности.

Ключевые слова: фотосинтез, абсолютный прибавочный продукт, относительный прибавочный продукт, производственная кооперация, интеграция.

Лит. 12.

Інформація про автора

ПАНАСЮК Броніслав Якович – доктор економічних наук, професор, академік НААН, головний науковий співробітник, Інститут біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН (03141, м. Київ, вул. Клінічна, 25, e-mail: sugarbeet@ukr.net).

PANASYUK Bronislav – Doctor of Economic Sciences, professor, academician of the National Academy of Agricultural Sciences of Ukraine, Chief Researcher, Institute of bioenergy crops and sugar beet of National Academy of Agricultural Sciences of Ukraine (03141, Kyiv, str. Clinichna, 25, e-mail: sugarbeet@ukr.net).

ПАНАСЮК Бронислав Яковлевич – доктор экономических наук, профессор, академик НААН, главный научный сотрудник, Институт биоэнергетических культур и сахарной свеклы НААН (03141, г. Киев, ул. Клиническая, 25, e-mail: sugarbeet@ukr.net).

Стаття надійшла до редакції 2 грудня 2015 року

